

STADSHOLMEN

ECHO 4

Kåkbrinken 4, Prästgatan

GAMLA STAN

Stadsholmen

AB Stadsholmen är Stockholms stads bolag för förvaltning av äldre, kulturhistoriskt värdefulla fastigheter. Vi äger och förvaltar merparten av bebyggelsen inom kulturresevatet östra Mariaberget, Skinnarviksberget, Åsöberget och Vita bergen samt området vid Katarina kyrka. Dessutom är Stadsholmen största fastighetsägare i Gamla stan, på Långholmen och i Djurgårdsstaden. Vi äger och förvaltar även gårdar i ytterstaden – stamfastigheter från vilka stadens moderna förorter vuxit fram. För närvarande omfattar beståndet 279 fastigheter med drygt 700 byggnader, som inrymmer 1633 lägenheter och 804 lokaler. Stadsholmen är ett dotterbolag till AB Svenska Bostäder.

Stadsholmen bildades 1936 av samfundet S:t Erik för att rusta upp några kvarter i Gamla stan. Stadsholmen är det äldre namnet på denna stadsdel. 1967 förvärvade Stockholms stad bolaget och överförde merparten av sitt äldsta bostadsbestånd till Stadsholmen. Under åren har även Stadsholmen övertagit byggnader från andra fastighetsägare som byggnadsstyrelsen, kriminalvården och Gatu- och fastighetskontoret i Stockholm.

Med tiden har ett synsätt vuxit fram där antikvariska principer baserade på varje hus historia och förutsättningar blivit vägledande för hur byggnader och yttre miljö ska förvaltas och rustas. Flertalet av våra fastigheter har högsta klassificering (blå) vilket innebär att de har så stora kulturhistoriska värden att de motsvarar kraven för byggnadsminnen. För oss är byggnadsvård ett vardagsarbete och allt vi gör präglas av respekt för husen och deras historia.

FAKTABLAD

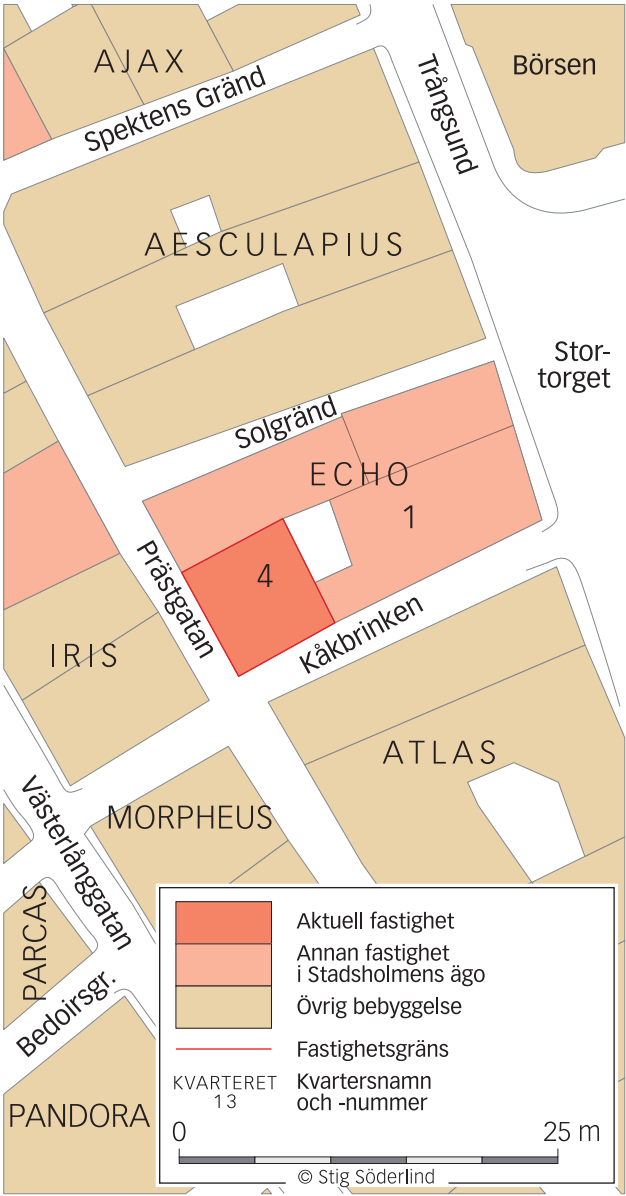
Byggnader och miljöer berättar ofta något om vår historia. Genom byggnaderna kan vi få veta hur staden och samhället förändrats. Husen ger oss också kunskap om hur människor har arbetat, bott och inrett sina hem och de speglar även olika gruppers livsvillkor.

Somliga hus är väldokumenterade och omskrivna medan andra är mer anonyma. Under några år har vi tillsamman med Stadsmuseet i Stockholm arbetat med att sammanställa en kortfattad information om alla våra fastigheter; information om när husen byggdes, hur de har förändrats och hur de har använts under åren.

För att kunna beskriva den enskilda fastighetens historia har vi dels besökt varje hus för att se vad som finns kvar från äldre tid och dels letat uppgifter i arkiv och litteratur. En del nya foton har tagits för att illustrera faktabladet.

För att hinna med alla fastigheter inom rimlig tid har arbetet byggts på lättåtkomliga uppgifter. Ingen fullständig arkivforskning har alltså gjorts och de historiska beskrivningarna är därför inte heltäckande. Ibland kan uppgifter i olika arkiv också vara motsägelsefulla och det har inte alltid funnits möjlighet att reda ut frågetecken. Faktabladet kan därför komma att fördjupas och förändras vid nya undersökningar i framtiden.

Faktabladet finns samlade på Stadsholmens webbplats www.stadsholmen.se

I ECHO 4 TILL HÖGER I BILD LÅG SKRÄDDAR-
MÄSTARE GUSTAV ERIKSSONS BUTIK.
FOTO: LARSSONS ATELJÉ, 1904. STOCKHOLMS
STADSMUSEUM, FA 33146.

Echo 4 är ett litet borgarhus inom den äldsta delen av Gamla stan. Huset präglas av en ombyggnad som assessorn Erik Brovall genomförde på 1740-talet och speglar hur en relativt välbärgad person ur samhällets mellanskikt kunde leva modernt och bekvämt vid denna tid.

Exteriören är enkel med en slät portomfattning av sten. Interiören rymmer välgjorda snickerier i form av fönsterfoder med rundade överkanter, bröst- och fönstersmygpaneler. Även planlösningen och byggnadens volym är i stort sett bevarade från denna tid. På grund av brandrisken ersattes trätrapporna i de nedre våningarna under 1800-talets början av stentrappor, och vid seklets slut byttes trätrappan i de övre våningarna mot en gjutjärnstrappa.

Echo 4 är blåvärderad enligt Stockholms Stads-

museums kulturhistoriska klassificering. Detta innebär att fastigheten har ett synnerligen stort kulturhistoriskt värde.

OMRÅDESBESKRIVNING

Under flera hundra år var Gamla stan Stockholms centrum. Medeltidens bebyggelse bestod av hus i trä eller tegel, ofta med torvtak. Till husen fanns många gånger källare med väggar av natursten och tegelvalv eller bjälktak. Tegelhusens fasader var inte putsade

PORTEN MED SIN HELFRANSKA PARDÖRR OCH ENKLA OMFATTNING AV STEN ÄR SANNOLIKT FRÅN OMBYGGNADEN 1746. FOTO: J. MALMBERG.

och kunde ha dekor i form av blinderingar, formtegel eller mönstermurning. Den medeltida, oregelbundna stadsplanen är ännu i dag mycket väl bevarad och många hus har i hög utsträckning kvar medeltida murverk bakom senare tiders fasadutformningar och inredningar.

Det expansiva 1600-talet, när Sverige utvecklades till en stormakt, gav en annan prägel åt staden med flera nybyggen men också modernisering av de äldre husen. Byggnaderna fick stora vindar i flera våningar

med höga, branta tak och ofta en dekorativ fasadutsmyckning i natursten. Samtidigt anpassades de nybyggda husen längs framför allt Nygatorna i väster till en reglerad stadsplan.

Under 1700-talets mitt och senare hälft byggdes husen ofta på med en våning. Vindarna var nu mindre och taken flackare. Fasaderna utfördes släta och putsade, och rummen inreddes med kakelugnar och snickerier som till stor del finns bevarade i dag. Vid 1800-talets senare del och under tidigt 1900-tal

FÖNSTERÖPPNINGARNAS SMYGPANELER OCH FODER ÄR FRÅN 1700-TALET SMT MEN BÅGAR OCH KARMAR ÄR SENTIDA. FOTO: J. MALMBERG.

fick många byggnader fasader med tidstypiska dekorer i stuck eller puts och bottenvåningarna gjordes ofta om till butiksfasader med stora skyltfönster.

Gamla stan hotas – och räddas

Under senare delen av 1800-talet försköts stadens centrum till Norrmalm. Gamla stan började att successivt förslummas och många diskussioner fördes om stadsdelens sanitära förhållanden. Det kom till och med förslag om att riva stora delar och bygga helt nytt. När de nya stadsdelarna på malmarna växte fram omkring 1900 blev problemen i Gamla stan ännu mer uppenbara, men de enskilda fastighetsägarna var inte villiga att bekosta saneringarna.

Samfundet S:t Erik – som bildades 1901 och arbetade för att väcka intresse för stadens kulturhistoriska värdefulla miljöer – oroades för stadsdelens framtid och tog på 1930-talet initiativet till att bilda AB Stadsholmen. Det nya bolaget fick i uppdrag att förvärva, restaurera och modernisera bebyggelsen med hänsyn bland annat till kulturhistoriska värden. De första åtgärderna i stor skala genomfördes i kvarteret Cepheus och flera av de genomförda renoveringarna har varit goda exempel, inte minst de allra första insatserna som gjordes.

I dag är Gamla stan med sina många bevarade tidslager och hus med en lång och omväxlande byggnadshistoria ett historiskt dokument av oersättligt värde.

PÅ 1860-TALET BYTTES TRÄTRAPPORNA I DE ÖVRE VÅNINGARNA MOT EN SPIRALTRAPPA AV GJUTJÄRN. FOTO: J. MALMBERG.

HISTORIK

Tomten före 1746

Kvarteret Echo ligger på Gamla stans höjdplatå, innanför den äldsta stadsmuren. Tomten kan följas i skriftliga källor tillbaka till 1477 då den ägdes av Klaus kanngjutare. En uppgift från 1511 berättar att den var bebyggd med ett stenhus med en välvd källare under. Vid sekelskiftet 1700 ägdes fastigheten av kryddkrämaren Lars Ström. När rusthållaren Anders Nilsson Elfving köpte fastigheten år 1720 låg där en krog som hette Hvita Biörnen och som tidigare burit

namnet Förgyllda Cronan. År 1745 ägdes fastigheten av assistenten (tjänstemannen) Erik Brovall. Hur stenhuset såg ut före 1746 ut vet vi idag inte mycket om.

Ombyggnaden 1746

Erik Brovall ansökte 1746 om att få nyuppföra huset från grunden. Om så skedde eller om äldre delar är bevarade är inte känt, men dagens volym och planlösning överensstämmer i stort sett med nybyggnadsritningen. När den första brandförsäkringen

GLASTAKET PÅ VÅNING 1 TRAPPA TYDER PÅ ATT LOKALEN KAN HA ANVÄNTS SOM KONTOR VID SEKELSKIFTET 1900. PÅ BILDEN SYNS ÄVEN FÖNSTERFODREN MED RUNDADE ÖVERKANTER. FOTO: J. MALMBERG.

tecknades 1758 innehöll bottenvåningen ett kök med bakugn samt en stor källare (sannolikt ett välvt lagerrum). De tre våningarna ovanför hade vardera två större och ett mindre rum, varav det mindre användes som kök på våning 1 och 2 trappor. Överst fanns en stor vind och under huset två välvda källare. Fastigheten värderades till 20 000 daler kopparmynt, vilket var tre gånger mer än före ombyggnaden. Enligt mantalslängden 1760 hyrde Erik Brovall ut sitt hus till fem hushåll; Peter Holm, lakej hos herr Sparre, Adam Allerman, kanslist i Kungliga kommerskollegiet, Geiff, före detta kassör vid Brok auktioner, N. Richter, korpral vid Kungliga livdrabant corpsen och hans dräng, samt till sist skräddaren Jernberg och hans fru, en fosterdotter, en gesäll, två lärgossar och en piga. Brovall själv blev på 1760-talet vald till rådman och var aktiv inom mösspartiet, som stred med hattarna om makten. Han ägde ytterligare ett hus inom samma kvarter, med fasad mot Solgränd.

Munthes ombyggnad 1831

Nästa kända ombyggnad skedde 1831, då kammar-rättsrådet Munthe var ägare. Ombyggnaden innebar att en stentrappa anlades från källarna till bottenvå-

ningen och vidare till våning 1 trappa. Trapploppet flyttades dessutom en bit närmare ytterporten. Efter ombyggnaden fanns det fortfarande en bakugn i bottenvåningen. I bostadsrummen omnämndes vita kakelugnar, bröst- och fönsterpaneler, oljemålade tapeter och gipstak. I två rum i bottenvåningen fanns det "målning på muren". På vinden vette en murad hisskappa mot Kåkbrinken. Mantalslängden 1835 visar att Munthe hyrde ut sitt hus till vaktmästaren Hellmark, mamsell Molander, herr fänriken Sandén och boktryckare Nyberg.

Från 1860-talet till 1971

År 1862 begärde den dåvarande ägaren, Axel Byström, att få ersätta trätrapporna från våning 1 trappa och uppåt av en gjutjärnstrappa. En skiss från brandkontoret 1866 visar att planlösningen i de två nedersta våningarna var densamma som idag, och att det fanns det en ingång från brinken till en salubod. Bakugnen var inte längre kvar. Under slutet av 1800-talet byttes butiksfönstren och en dörr togs upp från Prästgatan.

Under 1900-talets första årtionde bedrev skräddarmästare Gustaf Eriksson sin verksamhet i huset, som han under en period även ägde. Beskrivningen i 1939

I BOTTENVÅNINGENS BUTIK ÄR
EN MURAD, ÄLDRE SPIS BEVARAD.
FOTO: J. MALMBERG.

års brandförsäkring visar att källaren hade gjorts tillgänglig även från Prästgatan, vinden innehöll förråd och avträden, och att portgången var försedd med ett svart och vitt marmorgolv samt höga paneler.

UPPRUSTNING OCH RENOVERING

Fastigheten renoverades 1971. Äldre foder och paneler bevarades och kompletterades i vissa fall. Fönstren fick nya bågar och kök och badrum moderniserades. Vinden inreddes och försågs med två nya takkupor mot Prästgatan. År 2011 utfördes en stamrenovering samtidigt som alla badrum renoverades.

BYGGNADSBESKRIVNING

Exteriör

Echo 4 har fasader mot Kåkbrinken och Prästgatan. Båda är slätputsade och avfärgade i gult, utan synliga ankarslutar. Sockeln är putsad och svartmålad, fönstren ligger i nivå med murlivet och taklisten är putsad och profilerad. Den översta våningens fönsteröppningar har två rutor per båg medan fönstren

i de nedre våningarna är högre och med tre rutor per båg.

Taket är brutet med en äldre takkupa mot Kåkbrinken och två kupor från 1971 mot Prästgatan. Porten vid Kåkbrinken har en enkel stenomfattning, sannolikt från 1746, med uppskjutet parti på överliggarens ovansida. Den helfranska pardörren med tre fyllningar bör vara samtida, men med ett metallhandtag från 1971. De två butiksdörrarna i bottenvåningen är båda vikdörrar med stenprofilerade fyllningar från sent 1800-tal. Källarens pardörr av järn vid Prästgatan är från tidigt 1900-tal och har en putsad, enkel omfattning som kan dölja sten.

Interiör

Portgången har legat i samma läge åtminstone sedan 1746. Väggarna är klädda med hög bröstpanel från 1800-talets andra hälft. Golvet av kalksten har sannolikt lagts in vid renoveringen 1971. Från källaren till våning 1 trappa leder stentrappor från 1831, vidare uppåt leder en gjutjärnstrappa från 1860-talet. I de övre våningarna är trapploppets små, rektangulära

fönsteröppningar försedda med fönsterbänkar av marmor, troligen från 1900-talet. På våning 2 trappor har en äldre handledare av trä bevarats, sannolikt från 1700-talet men kompletterad senare. Lägenhetsdörrarna är halvfranska enkeldörrar med gångjärn och trycken från 1900-talet. Källartrappan är stängd med en järndörr.

Bostadsrummen innehåller halvfranska paneler samt dörrblad från 1700-talets mitt. Kring fönsteröppningarna finns samtida foder med rundade

överkanter och fönstersmygpaneler. Även en kraftigt profilerad taklist av stuck bör vara samtida. Flera dörrfoder, en rund, vit kakelugn samt fotpanel och en murad spis utgör spår av 1800-talets ombyggnader. På våning 1 trappa låg sannolikt ett kontor vid sekelskiftet 1900, eftersom man satt in ett spröjsat glastak. Den här typen av tak var populära i butiker, banker, caféer och kontor. Glastak beställdes från skylt- och glasmålare och förekommer i många lokaler i Gamla stan, särskilt längs Västerlånggatan.

GEMENSAMT ANSVAR FÖR VÅR LEVAND E HISTORIA

Byggnader och miljöer med stort kulturhistoriskt värde berättar alltid något väsentligt. Det kan handla om stadsutveckling, samhällsförändringar, arkitektur, stilideal eller hantverksmetoder, men också om hur människor har bott och inrett sina hem eller om de skilda livsvillkoren för olika sociala skikt. Att fastigheterna byggts om och moderniserats under årens lopp är en del av historien.

Vi och våra hyresgäster är tillfälliga brukare i ett långvarigt historiskt skede. Vi har ett gemensamt ansvar för att aktivt och på ett varsamt vis bevara de värdefulla miljöerna till framtida generationer. Varsamhet kan bland annat innebära att behålla äldre planlösningar och att vara rädd om inredningsdetaljer som paneler, dörrar, lister och kakelugnar. Anpassningar och förändringar kan ske, men utan att vi förvanskar oersättliga värden. Individuella bedömningar måste alltid göras från fall till fall. Vi ska inte glömma att stilar och behov skiftar över tiden. Det vi idag kan tycka vara otidsenligt kan av kom-

mande generationer upplevas positivt och värdefullt.

Att använda traditionella material som kalkputs eller oljefärg är också viktigt, liksom att utforma nya inredningsdetaljer så att de passar i miljön. Vid vanlig städning och rengöring måste vi ta hänsyn till att de material och ytskiktsbehandlingsmaterial som finns i husen – till exempel trä, kalksten, stuck, oljefärg, limfärg och linoleum – är ömtåliga och kräver särskild försiktighet. Även innergårdar och trädgårdar har sina särskilda förutsättningar och ska skötas och utvecklas så att karaktären bevaras.

Stadsholmen har samlat sina riktlinjer för fastighetsunderhåll i broschyren "Ett stockholmskt kulturarv – att förvalta borgarhus och kåkar". Alla hyresgäster har fått skriften, men den finns också på vår hemsida. Här finns också några konkreta råd om hur man som hyresgäst bäst vårdar de gamla husen och miljöerna. På Stockholms stadsmuseums hemsida finns allmän information om byggnadsvård, www.stadsmuseum.stockholm.se.